

Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1943-08-08, iš Štuthofo - į Vilnių

Adresse

Adresse[:]

Prof. Dr. Balys Sruoga
Lager Stutthof b/Danzig
Block VIII E

Stutthof, 8 August 1943

Vanduk! Gestern gab es von Dir wieder kein Brief, – vielleicht unterwegs welcher Komiker geklaut hat. Na, ja! Aber am 5 August habe ich 2 Päckchen bekommen: von Dir und Dalia! Wie war ich glücklich! In jedem Dinge fühle ich Ihre liebenden Händen, – bin ich wieder nicht allein in dem Loch der verdammten. Danke, sehr-sehr danke! Aber schicken Sie mir nicht so viel, bei meinem unbeweglichen Leben und sinnlosen Dasein brauche ich nicht so viel, – Sie selbst sollen nicht verhungern sich. Sie haben doch für selbst nichts! Gestern kam von Dir eine Postüberweisung auf 100 Mrk. – Danke! Aber hier brauche ich kein Geld und keine Wäsche, – dass alles ist für Häftlinge nicht nötig. Benachrichtige mit Dankbarkeit Valiukėnas, dass ich sein Brief bekommen habe. Ihm schreiben kann ich nicht, weil im dem Falle mein Brief an Dir wegfallen sollte. Er hat mir in Berlin schon ein Zimmer angeboten, – das ist sehr viel. In unserem Lage gibt es keine Veränderungen (bloss haben wir schon ganzen Monat keine Möglichkeit gehen zum Seebad), es scheint, dass wir sitzen kräftig und fest, – dass allen Gereden über Entlassung sind bloss Quatsch für gläubigen Leute. Doch, für jeden Fall schicke mir schon jetzt nach Berlin eine Bescheinigung von der Bildungsverwaltung, dass ich soll in Deutschland schaffen eine wissenschaftliche Arbeit (genaue Benennung des Themas soll auch dabei sein), – ohne solcher Bescheinigung irgendwelche Missverständnisse entstehen. Ich brauche hier Rasierseife, – vielleicht in nächsten Päckchen wirst Du einlegen können, – und Pasta „Skutal“. Die besten Päckchen sind die kleinere, wie die letzte (jetzt Zahl und Gewicht der Sendungen ist schon unbegrenzt, – man kann schicken wie viel man will). Lege noch ein bisschen meinen Tabak, – der ist doch gut, – ich habe die Pfeife. Und rette den Tabak aus dem Keller – er soll da nicht zugrunde gehen. Physisch fühle ich mich mittelmässig, aber die Sehnsucht, das Heimatweh wirkt sehr stark an meinen Zustand. Na, ja – was werde ich solche Ding erzählen! Küsse unseren lieben Daliuk, zart und herzlich, – sie sollte fühlen, wie ich sie lieb habe. Und Dich, gute Vanduk... Ach, es wird besser keine Worte zu schreiben, – die Worten werden nie der Wirklichkeit entsprechen. Danke Dir, sehr danke! Grüsse den Vater und Nachbarn. Küsse Dich, gute Vanduk, herzlich!

Lebe wohl, lebe wohl!

Dein Baliukas [1r] // [1v] //

Adresas:

Stutthof, 1943 [m.] rugpjūčio 8 [d.]

Vanduk! Vakar nuo Tavęs vėl nebuvo laiško, – galbūt pakeliui jį koks juokdarys nukniaukė. Na, taip! Bet rugpjūčio 5 d. gavau 2 siuntinėlius nuo Tavęs ir Dalios! [1] Koks aš buvau laimingas! Kiekvienne daikte jaučiu Jūsų mylinčias rankas [2] ir vėl nesu vienas pasmerktųjų urve. Ačiū, labai labai ačiū! Bet nesiųskit man tiek daug, nejudriai gyvenant ir beprasmiškai egzistuojant, tiek daug nereikia – Jūs pačios neturit badauti. Jūs pačios juk nieko neturit! [3] Vakar atėjo Tavo 100 markių pašto perlaida. – Ačiū! Bet čia man pinigų ir baltinių nereikia, – visa tai kaliniams nebūtina. Pranešk su dėkingumu Valiukėnui [4], kad aš gavau jo laišką. Jam rašyti aš negaliu, nes tokiu atveju mano laiškas Tau turėtų būti praleistas. Jis man jau pasiūlė kambarį Berlyne, – tai labai daug. Mūsų situacija nepasikeitė (tik jau visą mėnesį nebeturim galimybės nueiti prie jūros maudytis), atrodo, kad mes sėdim tvirtai ir nepajudinamai, – kad visos kalbos apie paleidimą yra tik tauškalai patiklims žmonėms. Bet dėl visa ko jau dabar atsiųsk į Berlyną pažymėjimą iš Švietimo ministerijos, kad Vokietijoje aš turiu dirbti mokslinį darbą (tikslus temos pavadinimas taip pat turi būti nurodytas), – be tokio pažymėjimo gali kilti kokių nors nesusipratimų. Man čia reikia skutimosi muilo, – gal galėsi įdėti į kitą siuntinį, – ir pastos „Skutal“. Geriausi mažesni siuntinėliai, kaip paskutinis (dabar siuntinių skaičius ir svoris neribojamas, – galima siųsti, kiek tik nori) [5]. Įdėk dar truputį mano tabako, – jis vis dėlto geras, – aš turiu pypkę. Ir išgelbėk tabaką iš rūšio – jis ten neturi pražūti. Fiziškai jaučiuosi vidutiniškai, bet ilgesys, tėvynės pasiilgimas labai stipriai veikia mano savijautą. Na, taip – ką aš pasakosiu apie tokius dalykus! Pabučiuok mūsų mielą Daliuką nuoširdžiai ir švelniai, – ji turėtų pajusti, kaip aš ją myliu. Ir Tave, geroji Vanduk... Ach, būtų geriau nerašyti jokių žodžių, – jie niekada neatitiks tikrovės. Ačiū Tau, labai ačiū! Pasveikink tėvą ir kaimynus. Širdingai bučiuoju Tave, geroji Vanduk!

Lik sveika, lik sveika!

Tavo Baliukas [1r] // [1v] //

KOMENTARAI

[1] Vanda Sruogienė rugpjūčio mėn. 3 d. iš Kauno Baliui Sruogai išsiuntė registruotą 1 klg. siuntinį, kuris „tikrai gautas“: „13. Sviesto 1/4, pyragaičio 1/4 klg., dešros 1/4, sūrio 1/4“. Dalia Sruogaitė (Dalė) rugpjūčio mėn. 5 d. Baliui Sruogai išsiuntė 1 klg. siuntinį, kuris „tikrai gautas“: „15. Lašinukai 1/4 klg., dešra 1/4, obuolys, cukraus 1/4 klg., papirosai, degtukai, muilas“. Kaune rugpjūčio mėn. 4 d. Marytės Nemeikšaitės registruotas 1 klg. siuntinys, adresuotas Baliui Sruogai, „grąžintas“: „14. Pyragaitis, duona, lašiniai“ („Sąrašas siuntinių, siųstų į Štuthofą“, žr. „Iš Vandos Sruogienės archyvo“, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 1370, nr. 16, l. 1v).

[2] Kacetininkų atsiminimuose, rašant apie siuntinius, kalinių artimųjų rūpestis, meilė, ilgesys parodomi pasitelkiant rankų, veido leitmotyvus: „Ak, siuntinys! Siuntinys kaliniui teikia daug daugiau džiaugsmo, negu sužadėtinei gražiausios ir brangiausios dovanos. Jis ne tik palaiko silpstančią jo gyvybę, bet ir gaivina dvasią. Dėliodamas kiekvieną gražiai supakuotą ir suvyniotą daiktėlį, jis mato tas rūpestingas rakeles, kurios visa tai surankiojo, sutvarkė ir gėlytėmis papuošė. Jis mato tą mylintį veidą ir ilgesio pilną žvilgsnį. Jis jaučia prie kiekvieno daiktelio priliestus vaikučių pirštelių – juk tai siuntinys tėtukui, laukiamam ir ilgai negrįžtančiam tėtukui...“ (A. Gervydas [Antanas Kučinskas], „Neribotas kiekis“, in: A. Gervydas [Antanas Kučinskas], *Už spygliuotų vielų, Chicago: „Draugo“ spaustuvė, 1950, p. 98*).

- [3] Kariškio, lakūno Mykolo Mačioko, kalinto Štuthofe, žmona Juzė Mačiokienė liudijo, kad Vandai Sruogienei suruošti siuntinius nebuvo lengva: „Pradėjome siųsti siuntinius. Iš pradžių galėjome siųsti kas dvi savaitės po du kilogramus, o vėliau – kas savaitę. B. Sruogos žmonai siuntinius siųsti buvo sunku. Kai V. Sruogienė skųsdavosi išsiuntusi blogą siuntinį, aš ją guosdavau ir ramindavau, nes man šiuo atžvilgiu buvo lengviau. Mano vyras, prieš išvežant į koncentracijos stovyklą, buvo stiklo fabriko direktorius. Fabriko darbininkai jį mylėjo, todėl man kiek galėdami padėjo. Be to, šelpė studentai, kurie sudarė studentų šelpimo draugiją, vadovaujamą prof. Končiaus. Jie atnešdavo man gatavus siuntinius. Tokia materialinė parama nemažai pagelbėjo lageryje. Mano vyras laiškuose rašė: „Jūsų siuntiniai gelbsti neeilinius, rinktinus Europos žmones. Už kelis gabalus duonos, lašinių gabaliuką, pupelių kavą išperkame Varšuvos profesorių ir kitus. Lašelis spirito kiek žmonių kančių palengvino...“ (Juzefa (Juzė) Mačiokienė, „[Atsiminimai apie Balį Sruogą]“, [pasirašytas mašinraštis], žr: Virginija Stankevičiūtė, Amžininkų atsiminimai apie Balį Sruogą: Diplominis darbas, vadovas Algimantas Radzevičius, Kaunas: Vilniaus Darbo raudonosios vėliavos ordino valstybinis Vinco Kapsuko universitetas, Kauno vakarinis fakultetas, Lietuvių kalbos ir literatūros katedra, 1975, p. 143, in: *BVSNM*, 1372 Rp); „Siunčiau siuntinukus, nes vyras buvo parašęs, kad galima siųsti kas dvi savaitės. Maisto man padėdavo parūpinti Aleksoto stiklo fabriko, kuriame prieš suėmimą dirbo mano vyras, darbininkai. Tie siuntiniai gelbėjo ne tik jį, bet ir kitus kalinius, kurie negaudavo siuntinių“ (Juzė Mačiokienė, „Mykolas Mačiokas“, in: *Pragaro vartai – Štuthofas*, parengė Alisa Rupšienė, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998, p. 90).
- Balys Sruoga, grįžęs iš Štuthofa į Vilnių, prisiminė Juzefos Mačiokienės pagalbą – ir siuntiniais, ir raštais valdžiai: „1945 metais perskaičiau laikraštyje, jog į Vilnių parvežtas profesorius B. Sruoga. [...] Vieną dieną susiruošiau ir nuvažiavau. B. Sruoga gyveno savo bute prie Tauro kalno. [...] Atėjusi prie durų paskambinu ir paklausiu, ar namuose profesorius, ar vienas. Įeinu į vidų. B. Sruoga žiūri išvargusio žmogaus veidu, nustebeš. Stojasi ir žvelgia nustebusiu, klausiančiu žvilgsniu. Aš irgi labai jaudinuosi.
- Profesoriau, jūs nepažįstate manęs. Aš – Mačiokienė.
 - Kaip nepažinsi! Saule tu mūsų šviesioji! Tu sušildei mus toj baisioj laikumoj... – ir pamažu apglėbė mane.
 - Tavo dėka mes pradėjome kapanotis ir griebtis už gyvybės.
- Pasisodino mane šalia ir ėmė pasakoti. „Vieną rytą 5 val. mus išvarė į kiemą su pižamom, klumpėm. Buvo šlapdriba, šalta. Stovime susiglaudę ir laukiame, kur mus varys kaip darbo jėgą, kaip vergus. Apie 8–9 val. atsidaro vartai ir įvirsta didžiulė grupė vokiečių viršininkų. Pamatę toki būrį, sunerimome, širdys kažkaip neramiai suspurdėjo. Matyt, bus šaudymas ar korimas. Prieina prie mūsų, – jų tarpe ir mūsų blokavas. Supratome, jog tai mus liečia. Ateina, išsitraukia kažkokį lapą. Skaito ir šaukia Mačioką, bet pavardę labai neaiškiai pasakė. Mykolas suvirpėjo ir sako:
- Nė velnio! Aišku, šaudys. Kodėl mane pirmutinį reikia šaudyti! Neatsiliepsi...
- Skaito jau ketvirtą kartą, pridėdami „her“. Aš sakau, jog dabar, brolyti, turi atsiliepti. Spustelėjom vienas kitam rankas, ir Mačiokas atsiliepė. Jam įsako išeiti iš rikiuotės, klausdami, kodėl taip ilgai neatsiliepė, bet klausia jau žmogišku balsu.
- Generalinio štabo pulkininkas Mykolas Mačiokas! Rašo jūsų žmona, kad jūs sergat. Jūsų žmona liko nėsčia?
 - Taip...
 - O kodėl jūs savo žmonai laiškų nerašote?
 - Mes neturime, nei kuo, nei kur rašyti...
- Po to vokiečiai įsakė perkelti mus į švarius, dezinfekuotus barakus, nuvesti į pirtį, kam reikalinga, duoti šiltus baltinius. Davė popieriaus rašyti... Į darbus mūsų jau nevarė. Galėjo eiti tik tie, kurie norėjo. Aš norėjau eiti į raštinę, kai viltis nušvito, kad gyvi išliksim. Galvojau, aš turėsiu medžiagos, prieisiu prie jų vadinamos tvarkos, daugiau parašysiu apie tą pragaro mašiną ar žodžiu kam perduosiu... Anksčiau man netilpo į jokią galvą, niekad niekada netilptų mintys, nė sapnas niekad nesukurs to, ką mes savo nuodėmingais kūnais, kaulais pernešėm... O tai buvo daroma šimtams, tūkstančiams žmonių...“
- Profesorius abiem rankom galvą susiėmė.
- Daugiau nekalbėkime apie tai, – prašiau.
 - Aš turu jus pavaišinti nors kavute, – sujudo B. Sruoga. Prieš važiuodama į Vilnių ir žinodama, jog profesorius nepaprastai mėgsta kavą, pati padeginau kavos pupelių. Mes dar prieš karą turėjome nusipirkę jos dvidešimt kilogramų, todėl pasakiau:
 - Profesoriau, aš pasičiupau tos kavos, kurią siunčiau į Štuthofą.
- B. Sruoga nepaprastai apsidžiaugė ir padavė šeimininkei paruošti.
- Ten nebuvo kava, o sapnas, svajonė, – prisiminė.
- Jis labai pralinksėjo. Atsistojo, pavaikšėjo, priėjo prie manęs.
- Kaip man gaila, kad aš tau nieko tikro negaliu pasakyti apie tavo vyrą“ (Juzefa (Juzė) Mačiokienė, „[Atsiminimai apie Balį Sruogą]“, [pasirašytas mašinraštis], žr: Virginija Stankevičiūtė, Amžininkų atsiminimai apie Balį Sruogą: Diplominis darbas, vadovas Algimantas Radzevičius, Kaunas: Vilniaus Darbo raudonosios vėliavos ordino valstybinis Vinco Kapsuko universitetas, Kauno vakarinis fakultetas, Lietuvių kalbos ir literatūros katedra, 1975, p. 143–146).

- [4] Antanas Valiukėnas (1913–1946), žurnalistas, redaktorius, vertėjas, rezistentas, antinacinio pogrindžio dalyvis. Jis nuo 1940 m. rudens gyveno Berlyne, dalyvavo Lietuvos pasiuntinybės veikloje, buvo diplomato Kazio Škirpos, Lietuvos įgaliotojo ministro Vokietijoje, sekretorius. Antanas Valiukėnas rašė Baliui Sruogai į Štuthofą, rūpinosi jo likimu – Berlyne ieškojo kambario, kur Balys Sruoga, paleistas iš lagerio, galėtų apsigyventi. Antano Valiukėno laišškai Baliui Sruogai į Štuthofą neišliko. Apie juos žinome tik iš Balio Sruogos laiškų. Dalia Sruogaitė prisiminė Vandos Sruogienės pasakojimą, liudijantį Balio Sruogos ir Antano Valiukėno ryšį: „Nesu tikra, ar tada Berlyne, ar kiek anksčiau buvau įdavusi VLIK'o atstovui, entuziastingam ir šviesiam studentui Antanui Valiukėnui, kuriam nuoširdžiai rūpėjo Balio reikalai, lagaminą su drabužiais, baltiniais, kad Balys eventualiai išeidamas iš lagerio būtų jais aprūpintas. Deja, karui baigiantis ar jam pasibaigus, paaiškėjo, kad Valiukėnas tapo NKVD auka ir Balys negavo tų savo daiktų“ (Dalia Sruogaitė, *Atminties archeologija*, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 134).
- [5] „Gale 1943 metų vasaros išėjo naujas parėdymas, kuris leido kalinams gauti siuntinius neriboto kiekio (unbegrenzte Menge). Siuntinius ėmė dalinti du kartu į savaitę, atiminėjo mažiau ir pasirūpino jų apsauga. Žodžiu, buvo gerinamos sąlygos, nes vokiečiams ėmė nesisiekti fronte. Išėjus šitam naujam parėdymui, kiekvienas kalinys pirmajame savo laiške privalėjo apie tai parašyti savo artimiesiems. Vienas kitą ragino rašyti: „Schick mir unbegrenzte Menge“ (siųsk man neribotą kiekį), bet daugumas iš kuklumo parašė kiek švelniau: „Nuo šiol siuntinius galime gauti neriboto dydžio bei svorio...““ (A. Gervydas [Antanas Kučinskas], „Neribotas kiekis“, in: A. Gervydas [Antanas Kučinskas], *Už spygliuotų vielų*, Chicago: „Draugo“ spaustuvė, 1950, p. 98)